

L A P O K , F O L Y Ó I R A T O K

POLITIZÁLJON-E AZ IRODALOM?

A magyar irodalom még mindig azon a kérdésen vajudik: politizáljon-e az író az irodalomban. A kérdésnek már a felvetése is hibás, mert kitűnik belőle, hogy a kérdés fölvetői a politikát holmi öncélú dolognak fogják fel és úgy tekintik, mint a jó magyar atyafiak, akik mikor maguk közt felosztják az országot, egyik fiukat katonának adják, a másikat papnak, a harmadikat pedig — politikusnak. A politikában nem világszemléleti törekvést, hanem elhelyezkedés; lehetőséget keresnek. Legutóbb a Magyarországot hozta ismét előtérbe az irodalomnak ezt az ügyét és amikor körvonalozza a kérdés értelmét és jelentőségét, most sem a világszemléletek szempontjából tekinti, hanem úgy, hogy a magyar író „részt vegyen-e a nagy nemzetépítő kérdések dandarának megvitatásában?” Szóval menjen-e a gyerek politikusnak?

Elégtétellel állapítja meg Zilahy Lajos ujságja, „hogy a magyar írók másfélvéztizedes politikai érintetlensége olyan hatalmas erkölcsi töke, olyan nagyszerű erőtartalék, amelyre az új Magyarországot gazdasági, társadalmi és szellemi felépülésének nélkülözhetetlen szűksége van.” Az irodalmi oportunitást, az írói közönyt, tudatlanságot és szellemi lustaságot úgy tekinteni, mint a szűz leány érintetlenségének erkölcsi értékét, jelentékeny elfogultságra és a kérdés alapos félreismerésére vall. Másfélvéztizedes múlt megalkuvásban, természetlenségben, cinizmusban és kávéházban felér egy olyan lelki szakállal, amelyet sohasem lehet többé leborotválni. Ezeket a szakállas gyerekeket már aligha lehet elküldeni politikusnak.

A pályaválasztás mindenestre kései. De miért ne tetszeleghetnék az érintetlen és szakállas író másfélvéztizedes absztinencia után a dodonai jós szerepében? Mért ne mondjon bölcs axiómákat a politizáló irodalomról. Igazán nem önmagukat példázzák. Ha kiragadjuk az első három-négy nevet, ez mind megfürdött már a politikai hullámverésben. De ez konjunktura volt és nem irodalom. Megfürdöttek a forradalomban és megfürdöttek az ellenforradalomban. Alkotásaik lényege ezzel azonban mit sem változott. Talán éppen azért, mert a prostitúcióban is „érintetlenek” maradtak. Nézzük hát miképpen felelnek Zilahyék ama kérdésére, hogy: „Miképp vegyenek részt az írók a magyar nemzet-alakító politika nagy munkájában?”

Kosztolányi Dezső többek között így felelt:

„— Nem hiszem, hogy az író bármiféle pártpolitikának lekötöthetné magát, mert ezzel hivatását és hitét tagadná meg, eladná azt a főlényét, hogy mindent és mindenkit egyszerre érthessen meg... Nagy boldogság az, hogy nekem Kuprin, akit az orosz vörösök vertek ki, ép oly kedves lehet és testvérien közeli, mint Heinrich Mann, akit a német rohamosztatok cipeltek el az akadémia épületéből. Annak idején, amikor a homo aestheticus-t, a szabad szemlélődőt szembeállítottam a korlátolt és elavult eszelekvővel, a homo morális-szal, sokat támadtak. Kigunyolták a mi szerény és rozoga elefántesonttornyunkat. Azóta tapasztalom, hogy egyre többen építik a maguk elefántesonttornyát a mienk tőzsomszédságában, azok a „harcosok” is, akik íróinkat nemrég politikai lövészárkokba tessékelték.”

Kosztolányi hát mereven állást foglal a politizáló irodalom ellen. De vajjon a nyilatkozata is politikamentes? Másfélvéztizede Kosztolányi kilibbent az egyensúlyából. A nyilatkozatai politizálnak. Vagy az nem politika, hogy az ellenforradalmár Kuprin a kedves neki, akit

a vörösök kiüldöztek és mért nem kedves ugyanakkor neki pl. Gorkij Maxim, aki maga is vörös? A teljes neutralitáshoz legalább is ennyi nélkülözhetetlen volna. Hiszen 1919-ben Kosztolányi is vörös volt.

A Magyar Hírlapban Kosztolányi már önmagának mond ellent. Bajok vannak az elefántsonttoronnyal. „Nyilvánvaló az is, hogy a költő: ember és anyagát, amelyből terem, az élet televényéből, a hétköznapi benyomásokból és élményekből szívja magába. Hiába fut valaki az „elefántsonttorony“ magas, elvont épületébe. Az élet ott is utoléri.“

Babics Mihály a Magyarorszáiban egy talmudistát is megszegényítő rabulisztikával birkózik a kérdéssel:

„— Alljon-e ki az író politikai meggyőződése mellett? — adja fel a kérdést újra önmagának, olymódon, mintha maga is a jesivák homályában nőtt volna fel. (Szegény Ignótus — Vitányit igazán jogtalanul támadta Babics zsidó sajátosságaiért, sovén felbuzdulásában 1922-ben.) — Vívjon-e harcokat az írás harcain kívül is? — tépődik tovább — iparkodjon-e hatni az aktuális kérdések megoldására? — vajudja még mindig a feleletnélküli kérdést — próbálja-e latbavetni e mai nehéz időkben tehetségét, elfogulatlanságát, okosságát, hogy a káoszból kivezető utakat megtalálni segítsen?“

És most végre felel:

„...egy felelet lehetséges: Igen. Veszedelem idején mindenkinek kötelessége segíteni, aki tud, rámutatni a menekvésre, amelyet megpillant.“

— Tehát politizáljon az író? — kérdezzük most mi, Babics az igen után most nemmel felel:

„—...a politikai szakértelemnél ilyenkor néha többet ér a szűz tekintet, a meg-nem-fertőzött ész, hogy a filozófusok uralkodjanak a városban, mint Platon kívánta.“

A Magyar Hírlapban is nyilatkozik és kiegészítésül ide lehet iktatni, még ezeket a jellemző sorokat:

„... legyen harc, de ez a szellemért folyó, belső, lelki harc legyen, nem közönségesen értelmezett harc és tendencia.“

Földi Mihály szokása szerint nagy szavakkal dobálózik. És olyan szellemi zűrzavart támaszt, hogy alig lehet belőle kilábalni. A Magyarország közli a nyilatkozatot:

„— Politizáljon-e az író“ — kérdi önmagától ő is.

„— Ha az emberért teszi, politizáljon. Ha az országért, az eszméiért, az emberiség és a hazája örök ideáljaiért teszi, akkor politizáljon. Ha Istenért, az isteni törvények uralmáért küzd, akkor politizáljon. Szóval: politizáljon. De kérdem: van-e és volt-e ilyen politika? S ez a tevékenysége még „politika“-e? Mert: ha politikán pártot, frakciót, csoportot, városi, községi, egyéni ügyeket és érdekeket értünk, akkor határozottan: ne politizáljon az író! Az író nem lehet egy párté, nem lehet egy csoporté, még egy tömegé sem s nem lehet egy egyéné, még a saját magáé sem. Nem küzdhet kontingensért, kliringért, választójogért. Az írónak egy pártja van: az álmok és a szentségek pártja. Egy rokona: a szent pap. A pártkörökben nincs helye. Politizáljon az író? Politizáljon és ne politizáljon.“

Földi a szent papokkal tartja a rokonságot. Tehát politizál, az az istenért és az isteni törvények uralmáért. És politizál az emberiségért is, hogy elfogadják az isteni törvények uralmát. De nem politizál, ha az életről van szó.

Geffért Oszkár nem mond sem igent, sem nemet. De tisztázza az irodalom politizálásának célját és véleményt mond általában a magyar írókról és ezzel nyilatkozata értelmében az előbbieket fölé emel-

kedik:

„— A ma magyar író. . . milyen új eszmékért harcöljon? Mit állítson a fölbörölő polgári liberalizmus világszemléletének helyébe? Parasztradikalizmust? Kollektivitást? Vagy éppen régi rendi világot a csődbejutott demokrácia visszahatásaként? Ez a kor, a „világnézetek“ e kuszasága, a szellem embereitől ugyanolyan eszmemintázó és nemzetnevelő tevékenységet várna, mint aminővel az elődök 1834-ben a magyar közélet irányítását megkezdték. A mai magyar írók zöme azonban politikailag közömbös. S erről nemcsak a magyar közélet tehet, mely úgy látszik, könnyen nélkülözi őket, de sokkal inkább az, hogy politikailag iskolázatlanok.“

Móricz Zsigmondra is áll, amit Gellért megállapít. Nézetét tehát kellő értékén kell fogadni. Ezt mondja:

„Mostanában nagy divat azt mondani, hogy az író ne politizáljon. Ez ugyanígy vonatkozik. . . minden polgárra. Ez a politizálás, ami a napi politikában való részvételt jelenti, nem való más foglalkozást űző polgárnak, csak annak, aki egész életét ebben az iparban akarja kiélni. De a szabadságvágy, a tömeggel való együttérzés, a kultúra harca, az emberiség jövőjéért való élet és odaadás az írónak s minden művésznek még nagyobb érdeke és kötelessége s egyben joga is, mint bármely más polgárnak.“

Persze állásfoglalásról szó se essék.

Molnár Ferencet a Pesti Napló kérdezte meg, hogy mit tart arról, van-e az írónak „kötelessége“ a mai világeseményekkel szemben.

Molnár majd egy kolumnán át beszél a problémáról. Szokása szerint okosan. Így:

„Az íróművész mestersége olyan szorosan határos a publicisztikával, vagy a propagandisztikus történetírással (amelyek kötelesek a világeseményekbe beleavatkoznak), hogy ezen a határon ez a két mesterség úgyszólván összefolyik és a publikum, főleg a nagypublikum nem tesz szigorú különbséget aközött, hogy valaki íróművész-e, aki csak az emberiség örök kérdéseiről és örök problémáiról ír, vagy publicista, aki szépirodalmi formába öltöztetve (regényben, vagy drámában) szól hozzá a mai idők mulandó politikai és szociális problémáihoz. Itt aztán, talán éppen ezért, állandó vita van. . .“

„— Kétfelé válik az írói világ. Az írókat. . . a temperamentumuk választja két csoportba. Az egyik hivatottságot és erőt érez magában arra, hogy költői formában bár, de a világ közügyeivel foglalkozzék. A másik megijed a felelősségtől, nem tartja magát elég iskolázottnak erre a feladatra. Aki hivatottságot érez magában, mint például Bernard Shaw, az minden újabb szépirodalmi munkájában, legyen az regény, dráma, vagy vígjáték, világpolitikát csinál. Nálam nincs nagyobb tisztelője Bernard Shawnak, de néha, álmatlan éjjeleken azt kérdezem magamtól, mit használt ő az emberiségnek az ő politikai munkásságával? . . .“

— Az írók másik csoportja (a felelősségérzet fanatikusai) szigorúan megmaradnak mesterségüknél. Ők viszont álmatlan éjszakáikon azon gondolkoznak, hogy vajjon nem nagyobb, fontosabb és tragikusabb problémája-e az emberiségnek például a nő és a férfi egymáshoz való viszonylata, mint bármely gazdasági kérdés? . . . A francia Akadémiát örökéletű intézménynek tervezték és mégis csak egy feladata van, az, hogy a francia nyelv szótárát megcsinálja. Kicsiben ez ugyanaz, mint nagyban az irodalom, mely egy örökéletű studium, de érzésem szerint csak egy feladata van: az emberrel foglalkozni, drámában, regényben, versben, kabarétréfában, novellában, történelmi munkában, stb. Magával a meztelen emberrel! Szerény nézetem sze-

rint csak ez az egy kötelessége van az írónak. A sok százezer írónak és költőnek ebből a hangyamunkájából tevődik azután össze a mi tudomásunk arról, hogy miért vagyunk a világon, hogy kik vagyunk, miért élünk, hogyan kellene élnünk, hogy jobbak legyünk és elviselhetőbbé tegyük magunknak és másoknak is az életet. Az írói és költői munka egy óriási anyagfelhalmozás. A hadvezetők, diktátorok, forradalmak vezérei aztán — ha akarnak — táplálkozhatnak ebből az évezredekben át felhalmozott anyagból és ezeknek a tanulmányoknak alapján irányítólag szólhatnak bele az emberiség dolgaiba. De nem az írók és a költők kötelessége az, hogy parancsolólag átvigyék az életbe az ő szent mesterségük eredményeit!..“

„Röviden összefoglalva... meggyőződésem az, hogy az írónak és a művésznek nincs más kötelessége, mint irodalmat és művészetet csinálni. Elvitathatatlan a joga ahhoz, hogy beszéljön a világ irányításába, de kötelességről szó sem lehet. Az író és a művész meghatározott munkájának eredményét hadd használják fel mások, akik boldogítani akarnak, vagy akik propagandát csinálnak.“

Meglepő, hogy Molnár mennyire igyekszik megmaradni a tárgyilagosságnál, pedig alaposan érdekelt fél: nem politizál az irodalomban, tendencia-mentesen ír. Véleményét főleg azért érdemes megismerni, mert a tendencia irodalom megdönthetetlen szükségességével szemben finoman felépített érvekkel védekezik. Bár szofisztikus, amit állít, egy bizonyos: Molnár a maga öngazolásához pompásan ért. Még ha nincs is igaza.

(Budapest)

U. L.

NÉMET VALLÁSHÁBORU

Az Untertan forradalma. „A német középrétegnek nincs párja. Sohse volt politikai nevelése. Egy évszázad, mely oly* gazdag volt a szabadsággért és igazságért, folytatott harcokban, nyomtalanul múlt el fölötte. A császárság kitermelte a csúszómászó Untertant, melynek regényét én irtam meg... Ez az Untertan később orgyilkos módra leteperte a köztársaságot, csak azért, mert ez nem alattvalókat, de állampolgárokat akart belőle nevelni... Ezek az emberek ma mindennél jobban alázzák Németországot. Minden tettük: valósággá vált hazugság, mintha csak valami új kontinens bukkant volna fel a hullámokból. De ezek a hullámok újra el fogják nyelni. Fetiseszméknek nincs tartama és a rezsim, melynek a szolgálatában állanak szintén nem juthat messzire.“ (Heinrich Mann, a Prágában megjelenő *EUROPÄISCHE HEFTE* első számában.)

Csodálatos idők. „Férfiak reverenciájában, reakciós papok mint a marxisták szövetségesei: bizony, bizony csodálatos időket élünk. Az Egyház sokszor volt a reakció védőbástyája; logikus következtetéssel Hitler alatt is jó dolga kell, hogy legyen és az Egyház ugys rendezkedett be. De csöbörből-vödörbe esett és hirhedt okossága dajkamesévé foszlott. Most igyekszik menteni a menthetőt... A papok, akik a nép pulzusán tartják a kezüket, hamar észrevették a hangulatváltozást Németországban. A Vatikán előbb óvatosan kettős játékot folytatott. Gröber freiburgi érsek igyekezett arca a náci felé fordulni, ugyanakkor Faulhaber biberos nyílt ellenzékbe ment át. Az eredmény: Faulhaber templomai tele voltak, Gröberé kongtak az ürességtől... De lehet-e az Egyház tényleg a kapitalizmus szövetségese? Nem. A katolicizmus csak Rosenberget akarja trónusáról letaszítani, Reventlov száját betömni és Hitlert megpuhítani. A katolicizmus az osztrák Dollfuss-fasizmust akarja, de nem a demokráciát és még kevésbé a szocializmust... Az előző évben nagyon kompromittálta ma-